

Parapatics Andrea

Szakmai nap a szóbeli kommunikáció fejlesztéséről

A Magyar Nyelvtudományi Társaság Magyartanári Tagozata és a Szemere Gyula anyanyelv-pedagógiai kutatócsoport évek óta megrendezi a magyartanárok Őszi szakmai napját Antalné Szabó Ágnes egyetemi docens vezetésével. A rendezvénynek minden év októberében a társszervező Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara ad helyet. A jelentkezők képzettségüknek és érdeklődésüknek megfelelően a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan 2008-ban is három szekció közül választhattak. Munkájuk még eredményesebb végzéséhez kaphattak elméleti és gyakorlati segítséget az általános iskolák alsó és felső tagozatában, valamint a középiskolákban magyar nyelvet tanító pedagógusok – a szóbeli kommunikáció fejlesztésének témakörében. A szekciók előadói ezúttal is az ország különböző pontjairól származó neves anyanyelv-pedagógiai szakemberek voltak.

1. kép
A megnyitó pillanatai

A tanítók szekcióját választó pedagógusok elsőként Albertné Herbszt Mária előadását hallgathatták meg a tantermi kommunikációról. A Szegedi Tudományegyetem főiskolai tanára tipikus példákkal ismertette a tanári értékelés különböző kategóriáit és ezek nyelvi kifejezőeszközeit. Megfigyelései alapján a jóváhagyás gyakori eszköze például a helyes válasz megismétlése (pozitív megerősítést jelentő szóval társítva) vagy éppen a verbális értékelés hiánya, amikor az elfogadást csak az új kérdés megjelenése jelzi. A helyreigazítás általános formája a válasz megismétlése kiegészítéssel vagy a válasz helyes részének ismétlése kérdő intonációval, amelyet szünettartás követ. Az utolsó értékelési kategória az elvetés, amelyet a tanár sokszor a kérdés nyomatékos ismétlésével, újabb tanuló felszólításával vagy a helytelen válasz helyett a helyes megadásával fejez ki.

Ezt követően Nemesné Kis Szilvia, a Kaposvári Egyetem adjunktusa tartott előadást az integrált osztályban tanuló sajátos nevelési igényű és hátrányos helyzetű diákok kommunikációs különbségeiről. Az elméleti bevezető ismertette a témához kapcsolódó legfontosabb fogalmakat és az említett gyermekek általános jellemzőit, mind belső tulajdonságaik, mind tanulásbeli jellemzőik alapján. A sajátos nevelési igényű tanulók közé soroljuk a gyógypedagógiai kompetenciába tartozó (tehát a hallás-, látás- vagy mozgáskorlátozott, a viselkedés- és teljesítményzavaros, a beszédben, tanulásban vagy értelmileg akadályozott) gyermekeket, a tanulási nehézséggel és a magatartászavarokkal küzdőket, valamint a kivételes képességű gyermekeket. Hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermek az, aki szociális helyzete, családi körülményei miatt védelemre szorul. Az e csoportokba tartozó tanulók sikertelenségét gyakran okozza a szókincs elégtelensége vagy az otthon és az iskolában elvárt kommunikációs módok nagy különbsége. Megoldásként az integrált oktatás fontosságára való felhívás mellett Nemesné Kis Szilvia számos játékos ötletet adott hallgatóságának a kétnyelvű cigány tanulók kommunikációs készségének fejlesztéséhez.

A könyvvásárral színesített szünet után Csákberényi Nagy Miklósné, a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola docense folytatta az előadások sorát, aki a meggyőző beszéd okán az érveléstechnikákról és azok alsó tagozatban alkalmazható módszereiről beszélt. Elsőként fontos tudatosítani a gyermekekben, hogy álláspontjuk vitatható lehet. Tehát a racionális érvelés stratégiáinak megtanítása elengedhetetlen. A négy módszer (hasonlóság és analógia, kategorizálás és általánosítás, valószínűség és statisztika, korreláció és okság) bemutatása mellett a hallgatók megismerhették ezek hibatípusait is, hiszen, miként az előadó kiemelte: „a hibák megfigyelése is közelebb visz bennünket a helyes működés felfedezéséhez”. Ezek alapján nem fogadhatjuk el meggyőző érvként a téves analógiát (*Zsuzsiék a hegyekbe mentek kirándulni. Elcsúszott, és eltört a lába. Mi is a hegyekbe megyünk kirándulni. Engem is biztosan baleset ér majd*), az elhamarkodott általánosítást (*Zsuzsa néni rosszul írta fel a táblára a szót → A tanárok nem is tudnak helyesen írni*), az arany középút típusú hibát, amikor pusztán azért gondolunk helyesnek egy álláspontot, mert két extrém álláspont között középutat testesít meg (*Kovács tanár úr a diákok felének elégtelent adott a matematikadolgozatára. A szülők szerint ki kell rúgni, a tanárok viszont semmilyen büntetést nem tartanak indokoltnak. Az ésszerű megoldás a pénzbüntetés lenne*), vagy az együtt bekövetkezés hibája (*Mari és Jenci egyszerre érkeztek a bálba. Biztosan van köztük valami*), hogy csak néhányat említsünk az elhangzott példák közül.

A szekció záró előadását a Nyugat-magyarországi Egyetem Öveges Kálmán Gyakorló Általános Iskolájából érkezett Láng Rita tartotta a drámajáték szerepéről a kommunikációs kompetencia fejlesztésében. A szakvezető tanító számos játékkal gazdagította a hallgatóság ötlettárát, amelyeket szó-, mondat- és szövegszinten csoportosítva mutatott be. Szószintű játék a *Szókör*, amelynek során a tanulók körben állnak, és egy tárgyat adogatnak körbe. A kezdő játékosnak folyamatosan szavakat kell sorolnia egy megadott szempont szerint (például mellékeveket; azonos betűvel kezdődő szavakat; állatokat; stb.) addig, amíg a tárgy körbe nem ér. Ha sikerül neki, ő választhatja ki a következő kezdő játékos, ha nem, zálogot ad. A mondat szintjéhez kapcsolódik a *Félmondatos játék*, amelyben a tanulók párokban beszélgetnek. A pár egyik tagja elkezd egy mondatot és a társa befejezi, majd a másik kezd egyet, és a következő fejezi be. A kezdő állítás szólhat az osztályról, saját magunkról, vagy akár kapcsolódhat egy olvasott szöveg tartalmához. A játékkal gyakorolhatjuk a kötőszavak helyes használatát is, ha a mondatot kötőszóval kell befejezni. Végül a *Hercegúrfi vizsgálja* olyan szövegszintű játék, amelyet párokban játszanak a gyerekek: egyikük a hercegúrfi, másikuk az udvari tanító. Utóbbi egyszerű kérdéseket tesz fel tanítványának, aki nagy ostobaságokat válaszol. A tanító, hogy ki ne derüljön tanítványának butasága, addig magyarázza a választ, amíg be nem bizonyítja róla, hogy nagyon jó, sőt újszerű. A feltett kérdések kapcsolódhatnak a tananyaghoz is.

Az általános iskolák felső tagozatában tanító magyartanárok szekcióját Zsolnai Józsefné előadása nyitotta meg. A docens asszony először kifejtette a kulcskompetencia fogalmát, amely ismeretekből, képességekből (készségekből) és attitűdökből áll össze, és amelynek fejlesztését az Európai Unió is szorgalmazza.

Az anyanyelvi kompetencián belül a szóbeli szövegalkotáshoz szükséges a műfajok, a kommunikációs szituációk, szerepek és normák ismerete, illetve a szövegtani ismeretek, a hangoztatáshoz pedig a helyes kiejtés megtanulása. Ezen belül időt kell szánnunk a helyes légzéstechnika és artikuláció megtanítására, továbbá olyan mondatfonetikai eszközök használatára, mint a hangsúlyozás, a hanglejtés, a beszédtempó és a ritmus. A helyes kiejtés és a fejlett beszédhallás ugyanis jótékonyan hat más nyelvhasználati képességekre is.

Raátz Judit, az ELTE főiskolai tanára szintén a kommunikációs kompetencia fejlesztéséről tartott előadást, a nem szakrendszerű oktatás területére vonatkoztatva. A kerettantervi kérdések és a kommunikációs kompetencia részletes bemutatása után rengeteg konkrét gyakorlattal ismerkedhettek meg a hallgatók. Elhangzott például az *Üzenet egy szereplőnek* ötlete, amely a modern kor gyermekeinek világához illeszkedve SMS írását kéri a tanulóktól az egyik szereplő nevében a másíknak. A *Vasárnapi ebéd másképpen* olyan helyzetgyakorlat, amelynek lényege, hogy a tanuló a különböző családtagok (például nagymama, anyuka, nagybácsi, gyerek) nevében számoljon be egy adott témáról (ez esetben a vasárnapi ebédéről) a családtagok neve alá felsorolt szavak segítségével (a nagymama például *helyet foglal, társalog és hörpint egyet*, míg a gyerek *lerogyik, dumál és vedel*).

A Szegedi Tudományegyetemről érkezett Bácsi János a szóbeli kommunikáció sikertényezőiről számolt be. A szakmetodikus szerint csak azok a pedagógusok tudnak megfelelő kommunikációs gyakorlatokat vezetni, akik jól ismerik a modern kommunikációkutatás eredményeit. Előadásában ezért a legfrissebb tanulmányok alapján különböztette meg a sikertényezőkön belül a fizikai világ tényezőit, a szociális viszonyokat, a beszélők számát, nemét, fajtáit, testhelyzetét, megjelenését, fizikai kondícióját és pszichikai állapotát, valamint a nyelvi adaptáció irányát.

A felső tagozatos szekció utolsó előadója szintén a Szegedi Tudományegyetem szakmetodikusa volt: Sejtes Györgyi a szóbeli szövegértés tanításához adott újabb technikákat a hallgatóságának. Mivel a nyelvhasználat az ember szociális cselekvése, olyan játékokat is végezhetünk a gyerekekkel, amelyek önismeretüket, viselkedési normáikat fejlesztik. Ennek egyik módja például az *Azt várom, hogy...*, *Azt szeretném tudni, hogy...* kezdetű mondatok befejeztetése a tanulókkal. Hasonlóképpen fontos a kreatív és a kritikai gondolkodás fejlesztése, ezek egyszerű játéka a *Mi a közös?*, *Mi a különbség?* kérdések feltevése a gyerekeknek. A beszéd nem verbális jeleinek felismerését elsősorban drámajátékokkal gyakorolhatjuk, amelyekre szintén számos ötletet kaphattak a jelenlevők. Írott szövegekkel kapcsolatos játék a különböző műfajú apróhirdetések összehasonlítása vagy a történet folytatásának megjósálása szakaszos olvasás közben.

A harmadik párhuzamosan folyó szekció a középiskolai magyartanároké volt, amelynek nyitó előadását Adamikné Jászó Anna, az ELTE főiskolai tanára tartotta. Előadásának címe – *Szóval élni és visszaélni* – előre jelezte, hogy az érvelés témakörén belül annak hibáit, különösen a manipuláció jelenségét fogja tárgyalni. Az *érvelési hiba* terminus alá ugyanis nemcsak a hamis, téves, nem igaz állítás tartozik, hanem a nem érvényes, megtévesztő, csaló érvelés is. A manipuláció szándékos érvelési hiba, amellyel gyakran élnek a másikat mindenáron meggyőzni kívánó személyek. Az előadás minden érvelési hibatípust bemutatott (például a *fedőszöveg*, a *mellékvágányra terelés* módszerével vagy a statisztikák bizonyítónak hitt erejével), hiszen ezek ismeretében ellenállóbbá válhatunk a manipulációval szemben – ezért fontos megtanítani ezeket a fogalmakat már az iskolában, amely így valóban az életre nevelheti tanulóit.

E témakör tanításának pedagógiáját mutatta be Antalné Szabó Ágnes, aki célok, utak, technikák szerint beszélt az érvelés elméleti alapjairól, majd részletezte a retorika tanításának általános kérdéseit. Az elméleti ismeretek átadásán kívül a retorika tanításának fontos célja a gondolkodás és a felelősségtudat fejlesztése, a megfelelő erkölcsi magatartás tudatosítása, a befogadó- és közlőszerephez szükséges készségek – azaz az önismeret, az önfegyelem, a tapintat, az empátia, a türelem, a találékonyság, az emlékező- és

előadókészség, valamint a szerkesztő- és stílusérzék – fejlesztése. Az előadás módszereket javasolt a beszéd megtanulásához, valamint számtalan ötletet adott az érvelés tanulásának előkészítéséhez és gyakorlásához is. Az érvelést előkészíthetjük a teremben történő „kóborlással”, amikor a tanulók megosztják érveiket azzal, akivel szembetalálkoznak, így gyűjtve össze egyre több véleményt. A gyakorlás egy kiváló módja az *Érvpingpong*, amelynek során az állító csoport megfogalmaz egy érvet, amelyet a tagadók megcáfolnak, majd ők is érvelnek a maguk igaza mellett. Ezt megcáfolja az első csoport, majd új érvet mond, és így tovább.

Számos kooperatív technikával gyarapította hallgatói tudását N. Császi Ildikó is. A Károli Gáspár Református Egyetem docense szerint ugyanis a különféle módszerek alkalmazása megkönnyíti a szóbeli kifejezőkészség fejlesztését, és mindegyiknek speciális előnyei vannak. A bevezető órákat segítő játék például a *Vaku*, amelynek során mindenki elmondja, hogy mit tud, illetve mit gondol a témáról. Mivel a gyerekek nem vághatnak egymás szavába, az egyes vélemények azonos érvénnyel fognak egymás mellett állni. Az információfeldolgozás egyik módszere a 66 nevű játék: a gyerekek hatos csoportokba rendeződnek és hat percen keresztül beszélgetnek egy témáról, majd minden csoport megosztja legfontosabb eredményeit a többiekkel is. Végül a tanulási szakasz lezárására alkalmas a *Visszapillantó*, amikor a tanulók állást foglalnak a témával kapcsolatban és elgondolkodnak azon, mivel szeretnének még foglalkozni (*Mit viszek magammal ebből a szakaszból? Mi hiányzott?*).

2. kép
A középiskolai szekcióban

A középiskolai magyartanárok szekcióját Eck Júlia előadása zárta. A neves drámapedagógus elméleti bevezetője után számos gyakorlatot ismertetett, amelyeket a munkahelyén, azaz a Toldy Ferenc Gimnáziumban rögzített videofelvételekkel is szemléltetett. Magyarázat helyett önmagukért beszéltek a kisfilmek, amelyek sorra bemutatták az említett játékok valós, tantermi menetét. A drámajáték segítheti a magyar nyelv oktatását az ember és a nyelv, a szöveg, a stilisztika, a nyelvművelés és a retorika témaköreiben, illetve a szóbeli és az írásbeli kommunikáció tanításakor. A nem verbális kifejezőeszközök használatát tudatosítja például a *Kalaposjáték*, amelyben minden tanulónak másfajta fejfedőt adunk, és feladatuk úgy bejönni és leülni, ahogyan a rajtuk lévő kalapot, sapkát stb. viselő személy tenné. Eck Júlia emlékeztetett a drámapedagógiai módszerek olyan előnyeire is, amelyekért érdemes „feláldozni” néhány percet nem csak a magyar nyelv és irodalom órák idejéből, hiszen a különböző gyakorlat típusok fejlesztik az érzékelést, a koncentrációt, a fantáziát, a bizalmat, a csoportkohéziót, a beszédtechnikát, a viselkedéskultúrát és a nyilvánosság előtti szerepvállalást.

A szekció-előadásokat közös program követte: az érdeklődők megismerkedhettek az interaktív tábla használatával, előnyeivel és ki is próbálhatták a bemutatott szemléltető feladatokat.

A rendezvény szervezői minden évben meghirdetik az Anyanyelv-tanítási ötletpályázatot, amelynek pályázóit szakmai zsűri bírálja el három kategóriában: külön értékelve az általános iskola alsó és felső tagozatában, valamint a középiskolában magyar nyelvet tanító pedagógusokat és a pedagógusjelölt hallgatókat. A szakmai nap keretében kerül sor a győztesek díjazására is. A 2008. évi nyertesek és az emléklapban részesült pályázók névsorát a Magyar Nyelvtudományi Társaság Magyaritanári Tagozatának honlapján (<http://magyartanar.mnyt.hu>) olvashatók. A díjazottaknak ezúton is gratulálunk.

3. kép
Az eredményhirdetésre várva

Az ország különböző pontjairól nagy számban érkezett hallgatóság megismerkedhetett a legfrissebb tudományos eredményekkel és módszerekkel, amelyekkel még hatékonyabbá és eredményesebbé tehetik munkájukat. Az előadások közötti szünet és az interaktív tábla megismerését célzó közös program pedig lehetőséget adott a hasznos eszmecserére a résztvevők és a neves előadók között. Reméljük, jövőre is találkozunk!

Parapatics, Andrea: Professional day on developing oral communication

Az írás szerzőjéről

Parapatics Andrea

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország; Batsányi János Gimnázium, Tapolca, Magyarország

[csarlesz\[kukac\]gmail.com](mailto:csarlesz[kukac]gmail.com)

<https://orcid.org/0000-0002-1711-0885>